

WPROWADZENIE

„Sądy polubowne to autonomia nadana obywatelowi w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości, a dotyczące przepisów prawnych mają na celu zabezpieczyć, by granice tej autonomii nie zostały przekroczone, a zarazem zapewnić sądownictwu polubownemu skuteczność”¹.

Konstytucja jest punktem odniesienia dla treści każdej normy wchodzącej w skład systemu prawnego. Szczególna pozycja Konstytucji przesądza, że każdy akt prawny powinien być z nią zgodny pod względem treści oraz możliwie najpełniej realizować zadeklarowany przez ustrojodawcę system wartości². Okoliczność ta jest przyczyną przenikania standardów konstytucyjnych do poszczególnych gałęzi prawa, zarówno publicznego³, jak i prywatnego⁴. To „promieniowanie”⁵ Konstytucji jest szczególnie widoczne na gruncie prawa procesowego cywilnego, które reguluje sposób udzielania ochrony prawnej przez państwo oraz – za

---

¹ W. Presser, *Ze studiów nad instytucją sądów polubownych. Część I. Istota i skutki kompromisu*, „Nowa Palestra” 1933/4, s. 10.

² P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji prawa procesowego cywilnego*, KPP 2012/2, s. 293.

³ P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji...*, s. 294 i n.

⁴ E. Łętowska, *Wpływ Konstytucji na prawo cywilne [w:] Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 125 i n.; E. Łętowska, *Promieniowanie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na poszczególne gałęzie prawa [w:] Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 363–369.

⁵ J. Limbach, „Promieniowanie” Konstytucji na prawo prywatne, KPP 1999/3, s. 405 i n.

zgodą państwa – przez sądy polubowne publicznego⁶, jak i prywatnego⁷. To „promieniowanie”⁸ Konstytucji jest szczególnie widoczne na gruncie prawa procesowego cywilnego, które reguluje sposób udzielania ochrony prawnej przez państwo oraz – za zgodą państwa – przez sądy polubowne.

Jak jeszcze przed wojną pisał W. Presser, zapis na sąd polubowny zakrawa o paradoks, gdyż z jednej strony mamy do czynienia z umową będącą aktem o charakterze prywatnoprawnym, z drugiej strony „umowa ta wkracza w sferę wymiaru sprawiedliwości, obejmuje treścią swą suwerenne prawo państwa, czyli przedmiotem jej jest prawo *par excellence* publiczne”⁹. Owa ingerencja w sferę wymiaru sprawiedliwości wyraża się przede wszystkim w regulacji wyłączającej możliwość merytorycznego rozpoznawania przez sąd państwowy sporu poddanego kompetencji orzeczniczej sądu polubownego, w razie powołania się przez pozwanego na zapis na sąd polubowny. Ponadto wyrok wydany przez sąd polubowny może – po przeprowadzeniu przez sąd państwowy postępowania kontrolnego o bardzo ograniczonym zakresie – zyskać moc prawną równą wyrokowi sądowemu i zostać wykonany z użyciem przymusu państwowego. Oznacza to, że ustawodawca zaakceptował postępowanie przed sądami polubownymi jako sposób udzielania ochrony prawnej jednostce.

Tymczasem wraz z wejściem w życie Konstytucji, wymiar sprawiedliwości powierzony został sądom wymienionym w jej art. 176 ust. 1, co miało zabezpieczyć przed tworzeniem przez władzę wykonawczą i władzę ustawodawczą innych organów państwowych decydujących o prawach i obowiązkach jednostek. Jednocześnie art. 45 ust. 1 Konstytucji przyznaje każdemu prawo do rozpoznania jego sprawy na zasadach określonych w tym przepisie, a którym tylko w części odpowiada postępowanie

---

⁶ P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji...*, s. 294 i n.

⁷ E. Łętowska, *Wpływ Konstytucji na prawo cywilne [w:] Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 125 i n.; E. Łętowska, *Promieniowanie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na poszczególne gałęzie prawa [w:] Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 363–369.

⁸ J. Limbach, „Promieniowanie” Konstytucji na prawo prywatne, KPP 1999/3, s. 405 i n.

⁹ W. Presser, *Ze studiów...*, s. 10.

przed sądem polubownym. Rodzi to pytania o miejsce sądownictwa polubownego w porządku konstytucyjnym – tj. o dopuszczalność jego funkcjonowania – oraz o standardy, jakim w świetle Konstytucji musi odpowiadać regulacja arbitrażu.

Tytułowe standardy oznaczają wyinterpretowane z ustawy zasadniczej normy, które – po pierwsze – wyznaczają wzorzec tworzenia i weryfikacji ustawowej regulacji arbitrażu z Konstytucją oraz – po drugie – wpływają na ukształtowanie postępowania arbitrażowego przez same strony i arbitrów. Konstytucja zawiera rozbudowany katalog przepisów tworzących model sprawowania wymiaru sprawiedliwości i udzielania w ramach niego ochrony prawnej jednostkom. Rzuca on na kształt postępowania cywilnego¹⁰ i w pewnym zakresie na regulacje arbitrażowe. Do katalogu tego należą przepisy dotyczące statusu jednostki (art. 30, art. 31 ust. 1 oraz art. 32 Konstytucji), zasady dotyczące struktury sądownictwa i statusu sędziego (art. 178–181 i art. 186 ust. 1 Konstytucji), zasady dotyczące wpływu działalności orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego na postępowania sądowe (art. 190 ust. 4 oraz art. 193 Konstytucji) oraz konstytucyjne prawa podmiotowe, w tym przede wszystkim prawo do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji) interpretowane z uwzględnieniem art. 6 ust. 1 EKPCz¹¹.

Rozstrzygnięcie powyższych kwestii ma fundamentalne znaczenie zarówno dla dogmatycznej analizy instytucji arbitrażu, jak również dla wszelkich badań dotyczących kierunku pożądaných zmian w polskim prawie arbitrażowym. Traktując bowiem arbitraż jako element systemu prawnego, konieczne jest odniesienie dotyczących go regulacji do najważniejszego aktu prawnego, czyli ustawy zasadniczej¹². Znaczenie podejmowanych zagadnień podkreślają także kontrowersje względem statusu sądownictwa polubownego w świetle konstytucji państw obcych i EKPCz.

---

¹⁰ P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji...*, s. 297.

¹¹ Por. P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji...*, s. 297–312.

¹² Zob. np. A. Szumański, *Pojęcie, rodzaje i charakter prawny arbitrażu handlowego* [w:] *System Prawa Handlowego*, red. S. Włodyka, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 69–70.

Należy również zwrócić uwagę na znaczenie przedmiotowej tematyki dla rozwoju prawa konstytucyjnego. Obejmuje ona bowiem kontrowersyjne dla tej gałęzi prawa zagadnienia charakteru prawa do sądu¹³ oraz warunków, jakie musi spełnić pozasądowy mechanizm rozstrzygania sporów, aby był on dopuszczalny w świetle zasady sądowego wymiaru sprawiedliwości¹⁴. To drugie zagadnienie ma znaczenie dla regulacji m.in. postępowań dyscyplinarnych.

Status arbitrażu w polskim porządku konstytucyjnym był przedmiotem rozważań wielu autorów przygotowujących monograficzne opracowania dotyczące tej metody rozstrzygania sporów¹⁵. Jednakże stan wiedzy w tej materii nie może zostać uznany za zadowalający. Pomimo wzmoczonego zainteresowania doktryny związkiem materii postępowania cywilnego z Konstytucją¹⁶, brak było opracowania naukowego, które kompleksowo omawiałoby problematykę konstytucyjnoprawnej charakterystyki sądownictwa polubownego. Dotychczasowe publikacje nie podejmowały rozważań dotyczących konsekwencji określonej kwalifikacji sądownictwa polubownego w świetle Konstytucji dla samego kształtu postępowania przed sądem polubownym oraz postępowań dotyczących arbitrażu prowadzonych przed sądami państwowymi. Próżno także szukać w polskiej literaturze opracowania dotyczącego możliwych konsekwencji wyroków Trybunału Konstytucyjnego derogujących przepisy sprzeczne z Konstytucją dla wyroków arbitrażowych wydanych na podstawie takich przepisów, czy też dopuszczalności skargi konstytucyjnej w sprawie, w której zapadło orzeczenie sądu polubownego.

---

¹³ Zob. P. Grzegorzczuk, K. Weitz [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1098.

¹⁴ Zob. M. Walasik, *Konstytucyjna koncepcja sądowego wymiaru sprawiedliwości* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 863.

¹⁵ Zob. opracowania T. Erecińskiego i K. Weitz, Ł. Błaszczaka, A.W. Wiśniewskiego, A. Szumańskiego czy R. Morka cytowane w niniejszej monografii.

¹⁶ T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010; P. Grzegorzczuk, *O konstytucjonalizacji...*, s. 296–333.

Taki stan rzeczy znajduje odbicie w orzecznictwie sądów państwowych, w którym występują bardzo zróżnicowane i często lakoniczne stwierdzenia dotyczące statusu arbitrażu w świetle Konstytucji i zakresu standardów konstytucyjnych mających zastosowanie do tej instytucji¹⁷. Tworzy to stan niepewności w odniesieniu do możliwych rozstrzygnięć sądów państwowych w postępowaniach dotyczących kontroli wyroku sądu polubownego, co może stanowić czynnik odstrasżający strony przed podjęciem decyzji o rezygnacji z forum państwowego na rzecz forum prywatnego.

Niniejsza monografia zmierza do wypełnienia wskazanej luki w polskim piśmiennictwie przez realizację siedmiu zasadniczych celów badawczych.

Pierwszym celem opracowania jest ustalenie, które elementy charakterystyki arbitrażu stanowią cechy konstytutywne tej metody rozstrzygania sporów.

Drugi cel badawczy sprowadza się do weryfikacji dopuszczalności funkcjonowania sądów polubownych wobec konstytucyjnej zasady sądowego wymiaru sprawiedliwości.

Jako trzeci cel można wskazać określenie relacji pomiędzy zapisem na sąd polubowny, będącym przejawem autonomii woli stron, a prawem do sądu.

Czwartym celem monografii jest ustalenie standardów konstytucyjnych mających zastosowanie do sądownictwa polubownego i zweryfikowanie zgodności z nimi części piątej Kodeksu postępowania cywilnego, a następnie wyjaśnienie wpływu tych standardów na postępowanie przed sądami polubownymi i wydawane przez nie wyroki oraz orzecznictwo sądów państwowych w postępowaniach postarbitrażowych – co stanowi piąty cel książki.

---

¹⁷ Zob. kontrowersje dotyczące uznania art. 45 ust. 1 Konstytucji za wzorzec kontroli wyroków sądów polubownych w ramach klauzuli porządku publicznego omówione na podstawie orzecznictwa w rozdziale V.1.3.